

KOLLARIK TAMÁS – ZÁGONI BALÁZS: JANOVICS JENŐ

Az elnémított mozi

SCHUBERT GUSZTÁV

HA MÁR AZ ARANYKOROKRA SEM EMLÉKSZÜNK, NAGYON NAGY A BAJ.

A színjátszás az itt és most művésze-
te. A színpadon születő csodát meg-
lehet örökíteni kritikában, tárgy-
szerű leírásban, filmen, videón, ma
már pixelekbe mentve is, de a katarzis
nem menthető át a filmvászonra vagy
képernyőre. Muszáj jelen lenni a néző-
téren. A színészi és színidirektori telje-
sítmény tehát semmiképp sem „ércnél
maradandóbb”. Nyilván Janovics Jenő
(1872-1945) a századelő talán legso-
koldalúbb, újító szellemű magyar szí-
házigazgatója, rendezője, színésze, teo-
retikusa is számolt ezzel a foglalkozási
ártalommal, de azzal aligha, hogy nem-
csak színpadi művészetének tűnékeny
lelke megy majd feledésbe, hanem
korabeli honi és európai hírneve is. A
színháztörténet persze számontartja, és
a filmes szakma nem különben (mert
hogy Janovics az erdélyi magyar film-
gyártás alapító atyja is), de munkássága
közkinccsé nem vált. A szakmai recep-
ció sem mondható bőségesnek, az el-
múlt száz év alatt mindössze négy kötet
foglalkozott személyével: Imre Sándor:
Dr. Janovics Jenő és a színház (1924),
Jordáky Lajos: *Janovics Jenő és Poór
Lili* (1971), a *Filmspirál* 30. száma (Ma-
gyar Filmintézet, 2002), Duló Károly: *A
Janovics-forgatókönyv* (2020). A magyar film-
történet fehér foltjainak
eltüntetésében eddig is
igen jelentős szerepet
vállaló Film Hungary ki-
adó Janovics-kötete e
méltatlan mellőzést se-
gíthet meghaladni. Négy
alapos tanulmány ösz-
szegzi Janovics életútját
és munkásságát: Zaka-
riás Erzsébet a színházi
ember portréját rajzolja
meg, Zágoni Balázs és

Kollarik Tamás a filmet mutatja be
két fejezetben, Ferenczi Szilárd pedig
a közéleti és magánembert ismerteti
meg az olvasóval.

Janovics 1905-ben lett a kolozsvári
Magyar Színház igazgatója és pár év tu-
datos munkája révén a nagyműltű, de el-
kényelmesedett, avított ízlésű vidéki szí-
házból európai hírű társulatot teremtett.
Janovics nem volt avantgárd művész,
nem a mindent megújító szándék, hanem
a minőség elve vezette. Értő közönséggé
igyekezett nevelni a kolozsváriakat. A
francia bohózatokra és az operettekre
épülő repertoárt a legizgalmasabb kor-
társ drámairók (Ibsen, Strindberg, Oscar
Wilde, G. B. Shaw, Gorkij) drámáival cse-
relte fel. 1911-től 27 magyar színművet
ciklusba szervezve mutatta be a hazai
dráma fejlődéstörténetét. 1913 oktobe-
rétől tizenhét Shakespeare-mű követ-
kezett. Ezt folytatta volna a Molière-
ciklus, de a Nagy Háború pergőtüze
elnémította a műzsákat.

A világháborús időszak paradox mó-
don a magyar film első aranykora lett.
Európa egyik filmes nagyhatalmává vál-
tunk, mind a mennyiség, mind a minő-
ség tekintetében. Hihetetlen, de e rövid
időszakban Janovics Jenő kolozsvári
filmgyárában több mint
70 film készült. A filmes
„csoda” mögött első-
sorban az elmúlt évek
sűrű színházi tapasztalata állt. Janovicsé
éppúgy, mint a kitűnő
kolozsvári színészeké. A
fellendülés másik oka
prózaibb, az antant or-
szágok filmjei a háború
miatt tiltólistára kerül-
tek, magyar produkci-
ókkal kellett pótolni
őket a mozikínálatban.

A mozgókép jelentőségét Janovics
nem ekkor fedezte föl, már 1910-ben
elkezdte kiépíteni saját mozhálózatát.
A mozik versenyképességét pedig saját
gyártású, minőségi filmekkel igyekezett
biztosítani. Bölcs döntés volt, mert a
korabeli magyar némafilm zöme sze-
rény ötletekre, nem pedig nivós irodal-
mi alapanyagra épült.

A Janovics cégei (Proja, Corvin, Trans-
sylvania) által 1913 és 1918 között
készített némafilmek döntő többsége
a kolozsvári színház sikeres produk-
cióira és profi színészeire épült. (Nem
mellesleg a kolozsvári volt az egyetlen
magyar színház, amely a háború alatt is
működött.) Janovics színidirektorként
korán felismerte, hogy a rendező a
játékfilmnél is főszereplő. Leszerződ-
tette hát a legprofibb nyugati filmstú-
diókban kiképzett filmrendezőket: Dá-
niából Kertész Mihályt, Berlinből Garas
Mártont. 1916-ban pedig felismerte az
akkor még csak 22 éves Korda Sándor
zsenijét.

Az elmúlt évtizedek filmtörténetírá-
sának egy törvényszerű, de mégiscsak
zavaró hibája is közrejátszhatott abban,
hogy Janovics hihetetlenül gazdag szí-
házi és filmes teljesítménye feledésbe
merült. A világháborús vereség egyik
járulékos vesztesége a magyar kultúra
fejünkben élő térképének csonkulása:
Kolozsvár egyre inkább perifériának
tűnt; visszamenőleg is. Pedig Trianon
előtt egyáltalán nem volt az: Kolozsvá-
rott létesült az első hivatásos magyar
színtársulat (1792), amely 1821-ben az
ország első kőszínházába költözhetett
(ez volt a legendás Farkas utcai színház).
A Janovics igazgatta intézményt ne vidé-
ki utánjátszó teátrumként képzeljük el,
a korszak (1905-18) legkreatívabb műhe-
lye volt. Ugyanez mondható el Janovics
filmes tevékenységéről, Kolozsvár 1913-
1918 között a magyar némafilmgyártás
legfontosabb színhelye lett.

A sikertörténetnek a háborús ve-
reség vetett véget, 1918 végén Ko-
lozsvár román megszállás alá került,
a Hunyadi téri kőszínházat rekvirál-
ták (Janovics társulata a nyári Színkör
épületében működött tovább, állami
támogatás nélkül és a cenzúra zakla-
tásai közepette), 1920-ban ugyan még
elkészült egy Janovics-film, *A világrém*,
de a néma kincsek sorsa nem itt ért vé-
get: a filmek nagy része megsemmisült
a második világháború során.

FILM HUNGARY, 2022.

